

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Шубна О. В., Лозгунова А. С.

Статья посвящена мониторингу деятельности отечественных машиностроительных предприятий, определению их состояния, проблем и перспектив развития, что является необходимым условием обеспечения эффективного функционирования экономики Украины. Исследовано состояние и тенденции развития машиностроительного комплекса Украины в 2012–2015 годах. Определены место и роль машиностроения среди других отраслей национальной экономики. Охарактеризованы основные факторы негативного воздействия на развитие машиностроительных предприятий. Проведен анализ основных проблем функционирования украинских машиностроительных предприятий. Определены перспективные направления развития машиностроительного комплекса Украины. Проведенный анализ состояния и проблем функционирования машиностроительной отрасли Украины позволил сделать вывод, что в современных условиях выход машиностроительной отрасли из кризиса нуждается в поддержке инновационного развития машиностроительных предприятий и переориентации их экспортных возможностей на другие страны и регионы.

Статтю присвячено моніторингу діяльності вітчизняних машинобудівних підприємств, визначенню їх стану, проблем та перспектив розвитку, що є необхідною передумовою забезпечення ефективного функціонування економіки України. Досліджено стан і тенденції розвитку машинобудівного комплексу України у 2012–2015 роках. Визначено місце і роль машинобудування серед інших галузей національної економіки. Наведено характеристику основних чинників негативного впливу на розвиток машинобудівних підприємств. Проведено аналіз основних проблем функціонування українських машинобудівних підприємств. Визначено перспективні напрями розвитку машинобудівного комплексу України. Здійснений аналіз стану та проблем функціонування машинобудівної галузі України дозволив дійти висновку, що в сучасних умовах вихід машинобудівної галузі із кризи потребує підтримки інноваційного розвитку машинобудівних підприємств та переорієнтування їх експортних можливостей на інші країни й регіони.

The article is devoted to monitoring the activities of domestic machine-building enterprises, determining their state, problems and development prospects, which is a prerequisite for ensuring the effective functioning of the Ukrainian economy. The state and tendencies of development of the machine-building complex of Ukraine in 2012-2015 are studied. The place and the role of machine building among other branches of the national economy have been determined. The main factors of the negative impact on the development of machine-building enterprises are characterized. The analysis of the basic problems of functioning of the Ukrainian machine-building enterprises is carried out. Prospective directions of development of the machine-building complex of Ukraine are determined. The analysis of the state and problems of the machine-building industry in Ukraine made it possible to conclude that in modern terms the way out of the crisis for the machine-building industry needs support for the innovative development of machine-building enterprises and the reorientation of their export opportunities to other countries and regions.

Шубна О. В.

канд. екон. наук, доц. каф. менеджменту ДДМА
shubnaalena@gmail.com

Лозгунова А. С.

студент каф. менеджменту ДДМА
6firefoxspirit6@gmail.com

ДДМА – Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ.

УДК 338:45

Шубна О. В., Лозгунова А. С.

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Однією з найважливіших галузей національної економіки є машинобудування. Продукція машинобудування не тільки безпосередньо задовольняє потреби споживачів, але і забезпечує виробництво товарів і послуг підприємствами інших галузей. Розвиток машинобудівного виробництва характеризує стан науково-технічного потенціалу та визначає місце країни у міжнародному розподілі праці та глобальному конкурентному середовищі. У зв'язку з цим моніторинг діяльності машинобудівних підприємств, визначення їх стану, проблем та перспектив розвитку є необхідною передумовою забезпечення ефективного функціонування не тільки досліджуваної галузі а і усієї економіки України.

Дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку машинобудівної галузі України представлені в теоретичних і прикладних розробках провідних вітчизняних фахівців, у тому числі в роботах Васильєвої Н. Ф., Кавури В. Л. [1], Васишина Т. [2], Дзюби М. І. [3], Кальної Т. А. [4], Коротаєвої Ю. [5], Петришина Н. [6], Сирочук Н. А. [7], Стеченко Д. М. [8], Чумакової Т. М. [9], Шандової Н. В. [10] і багатьох інших.

Проте багато питань, пов'язаних з динамічними змінами у промисловості України, потребують постійного моніторингу та аналізу з метою пошуку нових шляхів подолання проблем машинобудівного комплексу і забезпечення його подальшого розвитку.

Метою статті є проведення аналізу сучасного стану вітчизняної машинобудівної галузі, виявлення основних проблем і тенденцій його подальшого розвитку.

В українській економіці спостерігається чітка спрямованість на промислове виробництво – в структурі економіки промисловість займає перше місце (32 %). В свою чергу у структурі реалізованої промислової продукції у 2016 році найбільший відсоток займає переробна промисловість – 61 % (рис. 1).

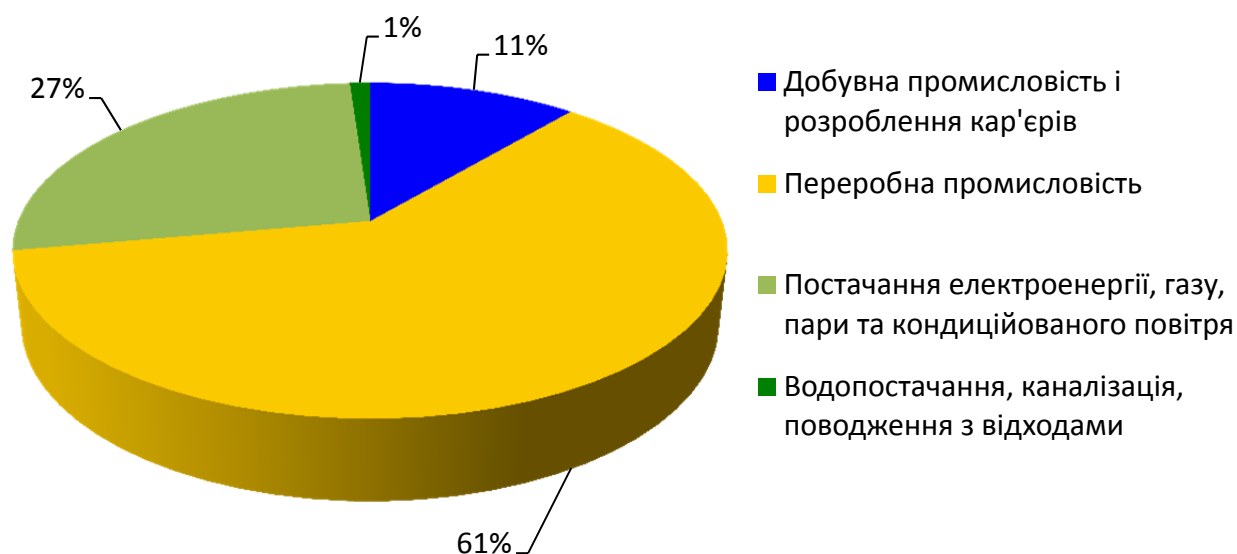

Рис. 1. Структура реалізованої промислової продукції у 2016 році (%)

У 2016 році в структурі переробної промисловості за обсягом реалізованої продукції машинобудування становить близько 6 % (рис. 2). В машинобудуванні зосереджена понад 15 % вартості основних засобів, майже 6 % оборотних активів вітчизняної промисловості та більше 22 % загальної кількості найнятих робітників.

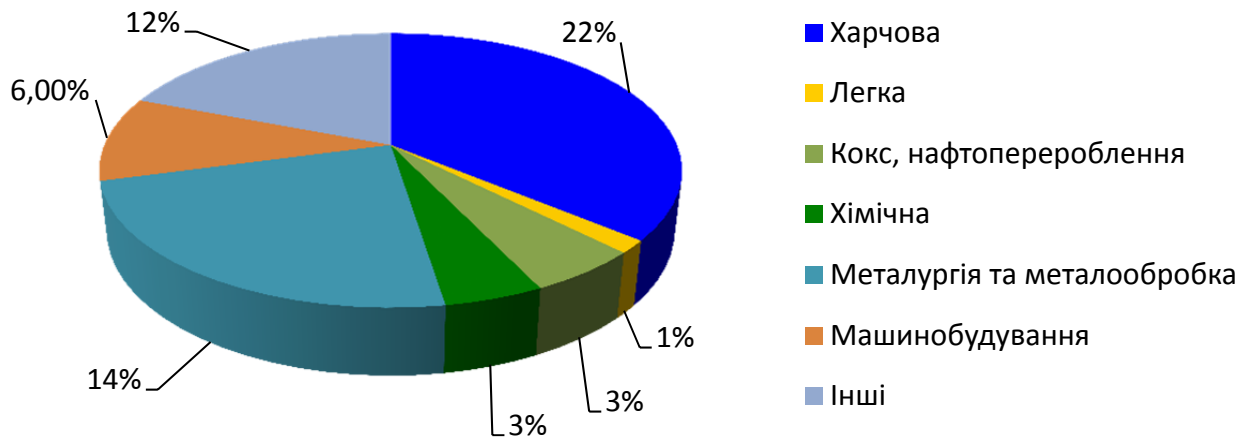

Рис. 2. Структура реалізованої продукції переробної промисловості у 2016 році (%)

Розглянемо динаміку розвитку машинобудівної галузі України у 2013–2015 роках (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз тенденцій розвитку машинобудівної галузі України (2013–2015 рр.)

Показники	2012	2013	2014	2015
Індекс продукції, % до попереднього року	96,7	86,8	79,4	85,9
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	90,5	86,4	77,9	71,3
Виробництво електричного устаткування	87,7	91,1	100,9	89,8
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	97,3	95,0	88,7	87,5
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	100,5	79,6	64,3	85,0
Виробництво інших транспортних засобів	102,7	78,2	59,9	76,3
Обсяг реалізованої продукції, млн грн	143533,1	117301,9	101924,7	113730,2
Капітальні інвестиції у виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	508	209	224	420
Виробництво електричного устаткування	685	1013	602	585
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	2853	2175	2021	1945
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	2882	3202	2628	3332

За підсумками 2015 р. у машинобудівному комплексі порівняно з відповідним періодом минулого року падіння індексу промислового виробництва у цілому по машинобудуванню порівняно з 2012 р. склало 10,8 %. Внаслідок кризи обсяги реалізованої продукції у діючих цінах у 2015 році зменшилися на 29802,9 млн грн, або на 20,76 %, порівняно з 2012 роком.

Починаючи з 2012 року відбулося різке падіння інвестицій до цієї галузі. Зменшення інвестицій в основний капітал за період з 2012–2015 рр. відбулось за всіма видами машинобудування (окрім виробництва автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів): за виробництвом комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – до рівня 420 млн грн., за виробництвом машин і устаткування – до рівня 585 млн грн. Усе це спричинило збільшення кількості збиткових підприємств промисловості. За даними Державної служби статистики України станом на 01.01.2015 р. частка збиткових підприємств машинобудівного комплексу складає 17,3 %.

За думкою Н. В. Шандонової основними факторами негативного впливу на розвиток машинобудівних підприємств є наступні [10]:

- скорочення витрат на розвиток національного виробництва;
- зниження попиту на інвестиційну техніку;
- втрата ринків збуту, скорочення експорту;
- ліквідація зони вільної торгівлі між Україною і СНД, розрив економічних відносин з Росією;

- скорочення внутрішнього ринку;
- відсутність модернізації машинобудівного виробництва;
- технологічне відставання;
- втрата інвестиційної привабливості;
- зниження конкурентоспроможності продукції;
- критична зношеність основних фондів.

Аналіз наукових досліджень [1–10] дозволив дійти висновку, що усі проблеми, які характеризують сучасний стан машинобудівної галузі України, можливо згрупувати у наступні 5 груп:

- проблеми територіальної доцільності розміщення;
- проблеми внутрішнього ринку;
- проблеми фінансового забезпечення;
- проблеми інноваційного забезпечення;
- проблеми кадрового забезпечення;
- проблеми державного регулювання.

Детальну характеристику даних груп проблем наведено у табл. 2.

Здійснений аналіз стану та проблем функціонування машинобудівної галузі України дозволив дійти висновку, що в сучасних умовах вихід машинобудівної галузі із кризи потребує підтримки інноваційного розвитку машинобудівних підприємств та переорієнтування їх експортних можливостей на інші країни й регіони.

Основними напрямками розвитку міжнародної торгівлі продукцією машинобудівної галузі є наступне [4]:

- підвищення рівня науково-технічних процесів;
- зниження витрат за рахунок використання інформаційних технологій;
- формування глобального ринку наукових знань і ринку кваліфікованої робочої сили;
- жорсткі вимоги до якості товарів для експорту;
- динамічний та стрімкий розвиток високотехнологічної та машинобудівної продукції;
- переведення виробництва в країни, що розвиваються;
- уніфікація технічних вимог до виробництва товарів;
- технологічна залежність держав, які розвиваються, від провідних держав;
- виробництво і реалізація продукції в межах однієї або груп держав, враховуючи їх національні особливості.

Таблиця 2

Сукупність загальних проблем функціонування машинобудівного комплексу України

Група проблем	Зміст
Територіальної доцільності	1) розміщення машинобудівної галузі на території України характеризується нерівномірністю і недостатньо ефективною територіальною структурою виробництва; 2) відсутність міжгалузевої збалансованості виробництва на основі закінченого технологічного циклу; 3) структура машинобудування характеризується переважанням металомістких і недостатнім розвитком наукомістких галузей; 4) вузьковідомчий підхід у забезпеченні заводів матеріалами і сировиною ускладнює кооперативні зв'язки, підвищує вартість перевезень напівфабрикатів і комплектуючих виробів, загострює проблему нестачі залізничних вагонів.
Внутрішнього ринку	1) неконкурентоспроможність вітчизняної техніки порівняно з імпортними аналогами; 2) нерозвиненість інфраструктури внутрішнього ринку; 3) недостатній рівень завантаження виробничих потужностей підприємств різних галузей, а також надмірність існуючих виробничих потужностей з огляду на реальні потреби внутрішнього і зовнішнього ринку; 3) обмежений внутрішній попит на українську інноваційну машинобудівну продукцію; 4) залежність вітчизняних підприємств від постачань вузлів, деталей та комплектуючих виробів з інших країн, насамперед з країн СНД; 5) незначний обсяг участі вітчизняних машинобудівних підприємств у міжнародних проектах; 6) слабка диверсифікованість ринків збуту української машинобудівної продукції.
Фінансового забезпечення	1) недостатній рівень платоспроможності та рентабельності підприємств машинобудівної галузі; 2) недостатність обігових коштів; 3) недосконалість механізму середньо- та довгострокового кредитування; 4) відсутність фінансових механізмів та інструментів, які створюють зацікавленість в інноваціях, а також стимулюють НДКР.
Інноваційного забезпечення	1) низький рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств; 2) застарілість основних засобів на підприємствах, що негативно впливає на конкурентоспроможність, якість та собівартість машинобудівної продукції;
Кадрового забезпечення	1) значний вплив кваліфікованих інженерних і робітничих кадрів; 2) недоліки у системі підготовки та перепідготовки кадрів для машинобудівної галузі.
Державного регулювання	1) неефективна політика держави щодо діяльності монополістів і посередників, що призводить до підвищення вартості матеріалів, енергоресурсів; 2) відсутність інвестиційно привабливого законодавства, дієвих гарантій для інвесторів

ВИСНОВКИ

Значне погіршення економічної ситуації в Україні призвело до падіння показників ефективності функціонування вітчизняних машинобудівних підприємств. Внаслідок кризи обсяги реалізованої продукції у діючих цінах у 2015 році зменшилися майже на 21 %. Підприємства машинобудівної галузі змушені функціонувати в умовах скорочення внутрішнього та зовнішнього попиту на продукцію у поєднанні зі скороченням обсягів фінансування та відсутністю державної підтримки.

Необхідною умовою посилення позицій машинобудування в економіці є безпосередня участь в його підтримці державних і регіональних органів управління, перегляд державної стратегії розвитку машинобудівної галузі при врахуванні світових тенденцій інноваційного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Васильєва Н. Ф. *Машинобудування як матеріально-технічна основа неопромишлявальної економіки України* / Н. Ф. Васильєва, В. Л. Кавура // *Економіка промисловості*. – 2014. – № 4 (68). – С. 88–96.
2. Василюшин Т. *Аналіз сучасного стану машинобудівної промисловості України та визначення основних проблем її розвитку* / Т. Василюшин // *Галицький економічний вісник*. – 2013. – № 4(43). – С. 10–20.
3. Дзюба М. І. *Аналіз стану машинобудівних підприємств України на зовнішніх та внутрішніх ринках* [Електронний ресурс] / М. І. Дзюба. – Режим доступу: <http://www.mev-hnu.at.ua>.
4. Кальна Т. А. *Конкурентоспроможність продукції машинобудівного комплексу України в експортно-імпорتنних операціях* [Текст] / Тетяна Анатоліївна Кальна // *Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет*. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 25. – № 1. – С. 29–36.
5. Коротаєва Ю. *Перспективи та проблеми машинобудування* / Ю. Коротаєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Sepid/2012_1/12кувтрп.pdf.
6. Петришин Н. *Система стратегічних показників діяльності машинобудівних підприємств* / Н. Петришин // *Регіональна економіка*. – 2012. – № 4. – С. 173–184.
7. Сирочук Н. А. *Машинобудування України: стан, проблеми, перспективи в умовах виходу із фінансово-економічної кризи* / Н. А. Сирочук // *Вісник Хмельницького національного університету*. – 2011. – № 3 – С. 213–217.
8. Стеченко Д. М. *Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : [навч. посіб.]* / Д. М. Стеченко. – К. : Вікар, 2001. – С. 153–155.
9. Чумакова Т. М. *Аналіз сучасного стану машинобудівного комплексу України* [Електронний ресурс] / Т. М. Чумакова. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
10. Шандова Н. В. *Сценарний підхід до визначення напрямків розвитку підприємства* / Н. В. Шандова // *Вісник ЖДТУ*. – 2017. – № 1 (79). – С. 165–169.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2017 р.